

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Tidsfördelning till och mellan SO-ämnena

Hur tid fördelas till SO-ämnena i årskurs 7-9 och på vilka grunder?

Marie Norman & Karin Törnqvist

LAU395

Handledare: Bengt O Tedeberg

Examinator: Göran Brante

Rapportnummer:

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Tidsfördelning till och mellan SO-ämnena - Hur tid fördelas till SO-ämnena i årskurs 7-9 och på vilka grunder?

Författare: Marie Norman, Karin Törnqvist

Termin och år: VT 2014

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Bengt Tedeberg

Examinator: Göran Brante

Rapportnummer:

Nyckelord: Schema, SO-ämnena, Tid, Tidsfördelning, Timplan

Den nationella timplanen reglerar hur mycket undervisningstid som skall ägnas åt de fyra ämnena historia, religion, samhällskunskap och geografi under hela grundskolan. Varje huvudman ansvarar för att fördela tiden mellan ämnena och över årskurserna. Hur mycket tid som ägnas åt ett ämne får stora konsekvenser för lärares arbete och har betydelse för elevernas resultat. Lärarens möjligheter att bedriva undervisning styrs i stor utsträckning av hur mycket tid som läggs på ämnet i schemat. Den här studien utgår därför från frågan om hur mycket undervisningstid som ägnas åt de respektive fyra SO-ämnena i lokala timplaner och scheman och vilka faktorer som påverkar tilldelningen. Genom att samla in lokala timplaner och scheman från grundskolor i Göteborgs Stad och göra beräkningar på mängden tid, har frågan om hur tiden faktiskt fördelas till och mellan SO-ämnena i scheman och timplaner kunnat besvaras. Med hjälp av kvalitativa intervjuer med ansvariga schemaläggare på skolor och en tematisk analysmetod, har frågan om på vilka grunder tid fördelas kunnat behandlas. Resultaten visar att det finns stor spridning i hur mycket tid som ägnas åt SO-ämnena i olika timplaner och scheman. I både timplaner och scheman som anger tiden per ämne ägnas mer tid åt SO-ämnena än i de som anger tiden för blocket. I de ämnesvisa timplanerna och schemana varierar det hur mycket tid som ägnas åt olika ämnena. Skolorna har relativt stor frihet gentemot timplanen och tidstilldelningen i scheman skiljer sig ofta från den lokala timplanen. Tilldelningen av tid styrs av faktorer som lärarnas behörighet och tjänstefördelning samt viljan att begränsa antalet lärare som undervisar varje klass. Även uppfattningar om undervisningstidens betydelse för elevers resultat påverkar när tid fördelas till olika ämnena.

Förord

Som blivande lärare i geografi har det varit intressant men också bitvis frustrerande för oss att möta rektorer och biträdande rektorer som inte delat vår bild av geografiämnet som omfattande, viktigt och tidskrävande. Vårt intresse för frågan om hur tid faktiskt fördelas till SO-ämnena i allmänhet och geografiämnet i synnerhet växte ur frågor om hur mycket tid man får för att undervisa sitt ämne. Särskilt utifrån vilka möjligheter man som geografilärare i grundskolan har att göra de exkursioner med elever, som har en traditionellt central roll i geografiundervisningen. Under arbetets gång har insikten vuxit om hur mycket vi i vårt arbete kommer att påverkas av hur mycket tid vi får för våra ämnen och att detta beror på ett komplext system av faktorer, mål och uppfattningar hos rektorer och schemaläggare. Förhoppningsvis kan denna förståelse hjälpa oss att hantera den aspekten av lärarverkligheten lite bättre.

Arbetets genomförande har varit beroende av att de tjänstemän, administratörer och rektorer vi haft kontakt med på stadsdelar och skolor har varit tillmötesgående och hjälpt oss att få tag på det material vi efterfrågat. Vi vill i det här sammanhanget särskilt tacka de sju representanter för skolor som gav av sin tid och ställde upp på våra intervjuer. Vi vill också rikta ett särskilt tack till vår handledare Bengt O Tedeberg på institutionen för didaktik och pedagogisk profession vid Göteborgs universitet.

Göteborg den 21 maj 2014

Marie Norman och Karin Törnqvist

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
2 Syfte och problemformulering	3
2.1 Frågeställningar	3
3 Teoretisk anknytning.....	4
3.1 Undervisningstidens betydelse	4
3.1.1 Timplanens och schemans betydelse för undervisningstiden	5
3.2 Fördelning av undervisningstid i svensk skola.....	6
3.2.1 Reglering av tiden.....	6
3.2.2 Faktisk fördelning av tiden	7
3.2.3 Geografiämnet.....	8
4 Metod och tillvägagångssätt	9
4.1 Avgränsning	9
4.2 Geografisk avgränsning	9
4.3 Kvantitativ innehållsanalys av timplaner och scheman	10
4.4 Kvalitativa intervjuer	11
4.5 Etiska överväganden.....	12
5 Resultatredovisning.....	13
5.1 Block- eller ämnesvisa timplaner och scheman	13
5.2 Vad som påverkar tidsfördelningen	14
5.2.1 Den lokala timplanen.....	14
5.2.2 Lärarberoende faktorer	15
5.2.3 Elev- och lärandefokuserade faktorer	16
5.2.4 Uppfattningar om betydelsen av tid som faktor.....	16
5.2.6 Uppfattningar om SO-ämnena som faktor.....	17
5.3 Tidsfördelning.....	18
5.3.1 Analys av timplaner och scheman.....	18
5.3.2 Uppföljning av tidsfördelning	19
6 Diskussion och slutsatser.....	21
6.1 Besvarande av frågeställningar	21
6.1.1 Fråga 1: Hur ser fördelningen av undervisningstid ut till och mellan SO-ämnena geografi, historia, religion och samhällskunskap?.....	21
6.1.2 Fråga 1a: Vilka faktorer påverkar den här fördelningen?	22

6.1.3 Fråga 1b: Vilka mål ligger till grund för den fördelning som görs?	23
6.1.4 Fråga 2: Hur påverkar rektor den lokala timplanen och i vilken utsträckning påverkar den sedan skolans fördelning av tid.....	24
6.2 Betydelsen av våra resultat	24
6.3 Diskussion om tillvägagångssättet	25
6.4 Förslag på vidare forskning.....	26
7 Litteraturlista.....	27
8 Bilaga 1: Intervjuguide.....	29

Figur- och tabellförteckning

Figur 1: Göteborgs Stads stadsdelar.....	10
Figur 2: Fördelningen av blockvisa och ämnesvisa timplaner och scheman.....	19
Tabell 1: Medelfördelning av tid mellan de fyra SO-ämnena i ämnesvisa lokala timplaner.....	18
Tabell 2: Fördelning av minuter/vecka på samtliga samt blockvisa respektive ämnesvisa scheman.....	19

1 Inledning

All verksamhet som pågår i skolan och i klassrum runt om i Sverige är strikt reglerad och styrd av tiden som förutsättning. Elevers och lärares arbetsdag är i detalj styrd av schemat som anger när var och en ska befinna sig på vilken plats. Schemat styr vilket ämne läraren ska undervisa när och eleven lära sig och hur lång tid de ska lägga på det. På så sätt blir tiden en förutsättning för elevers och lärares arbete. Enligt L.W. Anderson (1995) har mängden tid som ägnas åt ett ämne också stor betydelse dels för lärares och elevers arbete, dels för elevers uppnådda resultat (Anderson, 1995, s. 204). Samtidigt är tiden en begränsad resurs i skolans värld. Varken elever eller lärare kan begäras befinna sig i skolan under för långa dagar. Under den tid som finns att tillgå ska eleverna ges möjlighet att nå målen i samtliga ämnen och lärarna ges möjlighet att förbereda, genomföra och reflektera över sin undervisning och övriga arbetsuppgifter. Hur tiden används blir därför en avgörande fråga för både elever och lärare och får stora konsekvenser för deras arbete och resultat.

Hur mycket tid som skall ägnas åt varje ämne i grundskolan är reglerat för Sveriges skolor i den timplan som är en bilaga till skollagen (SFS, 2010:800). För att eleverna skall få likvärdiga och realistiska möjligheter att uppnå målen i varje ämne har staten där reglerat hur mycket undervisningstid som minst skall erbjudas varje elev i varje ämne under grundskoletiden. Denna tidsreglering kallas för den garanterade undervisningstiden. Totalt skall varje elev vid utgången av årskurs 9 ha fått minst 6785 timmar undervisning. Av den här tiden skall exempelvis 1020 timmar ha ägnats åt matematik och 480 timmar åt engelska (SFS, 2010:800). Hur undervisningstiden fördelas över årskurserna beslutas sedan av varje huvudman (SFS, 2011:185). Det gör att huvudmannen kan besluta om att eleverna inte ska börja läsa ett tredje språk förrän i årskurs 6 och att all tid som skall ägnas åt ämnet hem och konsumentkunskap (118 timmar totalt) skall förläggas under årskurs 8 och 9. Utifrån den lokalt beslutade timplanen är det sedan upp till rektor och schemaläggare att besluta hur tiden skall förläggas i schemat så att den tid som enligt timplanen skall ägnas åt varje ämne i varje årskurs, faktiskt erbjuds eleverna och dessa når kunskapsmålen för årskurs 3, 6 och 9.

Ett par ämnen är i timplanen lösare reglerade än övriga nämligen ämnena som ingår i det som traditionellt kallas för samhällsorienterande respektive naturorienterande ämnen. I de samhällsorienterande ingår historia, samhällskunskap, religion och geografi och ämnesgruppen brukar förkortas SO. I de naturorienterande ingår kemi, biologi och fysik vilka brukar förkortas NO. Dessa båda regleras i timplanen som grupper, så kallade block, SO-ämnena skall under grundskolan ägnas minst 885 undervisningstimmar medan NO-ämnena tillsammans med teknikämnet ska ägnas minst 800 timmar. Huvudmän och skolor har stor frihet att fördela den här tiden mellan årskurserna men för just SO och NO-ämnena också att fördela tiden mellan ämnena. Det gör att förutsättningarna för lärare och elever i just dessa ämnen i större utsträckning än övriga ämnena, skapas av huvudmän och rektorer.

Hur tiden fördelas till och mellan dessa ämnen i olika årskurser får stora konsekvenser på lärares arbete och elevers möjligheter att nå målen. Enligt en rapport från Skolverket från 2013 (Skolverket, 2013) så understiger tiden som faktiskt ägnas åt SO-ämnena den tid som reglerats i timplanen, mer än för andra ämnen. Vid framtagandet av den nya läroplanen Lgr11 samlade Skolverket in information från skolorna om hur mycket undervisningstid som ägnades åt olika ämnen. Det visade sig då mycket svårt att få uppgifter om hur tiden fördelades just mellan de fyra SO-ämnena (Skolverket, 2009, s. 16). Det gör att det idag är svårt att säga under vilka tidsmässiga förutsättningar lärare och elevers arbete med de fyra SO-ämnena faktiskt bedrivs. Det faktum att en stor andel av undervisningstiden förläggs till

högstadiet tillsammans med att eleverna oftare än i andra ämnen inte får den garanterade undervisningstid som de har rätt till gör det intressant att titta närmare på hur tidsfördelningen till SO-blocket och dess ämnen går till just på högstadiet och vilka faktorer och uppfattningar som påverkar detta. Även det faktum att SO-ämnena ska betygsättas enskilt i årskurs 7-9, även i de fall som ämnena blockläses, gör det intressant att fokusera på högstadiet. Kunskap om och förståelse för hur och varför tiden fördelas som den gör är viktigt för att förstå elevers och lärares arbetsförutsättningar, både i SO-ämnena men också i andra ämnen.

2 Syfte och problemformulering

Mot den här bakgrunden, att mängden undervisningstid som ägnas åt ett ämne har stor betydelse för elevers måluppfyllelse (Anderson, 1995) och att ansvaret för tidsfördelningen ligger på huvudmän och rektorer (SFS, 2010:800), är det intressant att studera hur tiden faktiskt fördelas. Att mindre tid än vad som regleras i timplan ägnas åt SO-ämnena (Skolverket, 2013) och att det saknas kunskap om hur tiden fördelas mellan de fyra ämnena (Skolverket, 2009) gör det intressant att studera just detta. Syftet med den här studien är således att titta på hur tidsfördelningen faktiskt ser ut i skolorna och ta reda på varför den ser ut som den gör.

Vi vill undersöka vilka faktorer som styr fördelningen av tiden till och mellan SO-ämnena i grundskolans senare år, samt se hur denna fördelning faktiskt ser ut enligt huvudmännens timplaner och skolornas scheman. Syftet är även att se vad rektorer önskar uppnå med denna tidsfördelning, det vill säga vilka mål och konsekvenser som ligger till grund för fördelningen. Genom att studera samtliga dessa delar, kan vi teckna en god bild av hur och varför tid fördelas som den gör vilket är en viktig förutsättning för lärare och elevers arbete inom sina ämnen.

2.1 Frågeställningar

Mer kortfattat är våra frågeställningar:

1. Hur ser fördelningen av undervisningstid ut till och mellan SO-ämnena geografi, historia, religion och samhällskunskap?
 - a) Vilka faktorer påverkar den här fördelningen?
 - b) Vilka mål ligger till grund för den fördelning som görs?
2. Hur påverkar rektor den lokala timplanen och i vilken utsträckning påverkar den sedan skolans fördelning av tid?

3 Teoretisk anknytning

Vid insamlingen av tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter för denna studie genomarbetades mycket material. Under den här processen blev det tydligt för oss att det finns kunskapsluckor inom det här området. Bristen på tidigare forskning om hur, och på vilka grunder, tidsfördelningen på skolor sker gjorde oss intresserade av att undersöka saken närmare. Vår kartläggning av tidigare forskning visar på att det finns god vetenskaplig grund för att anta att timplanen har betydelse för likvärdigheten i undervisningen och skolors självständighet. Men det visar sig också att den tid som tilldelas i scheman inte alltid överensstämmer med mängden tid som regleras i timplanen, särskilt i SO-ämnena. Det vi saknar är djupare teori om vilka parametrar rektorer ser till vid tidsfördelningen när timplanen ska realiseras i faktiska scheman och tiden för SO-blocket fördelas.

3.1 Undervisningstidens betydelse

Betydelsen av tiden som förutsättning för lärares arbete och undervisning framgår i den pågående debatten om hur lärares arbetstid används och bör användas för att förbättra elevers resultat. Men sambandet mellan mängd tid och elevers resultat är också visat empiriskt av L. W. Anderson (Anderson, 1995, ss. 205-206). Anderson menar att tiden är en av de viktigaste resurser som påverkar undervisningens kvalitet och lärandet. Han poängterar också att hur mycket tid som ägnas åt olika ämnen och aktiviteter i skolan skickar signaler till elever och föräldrar om vad skolan betraktar som viktigt. Han visar att mängden tid och hur den fördelas över dagar och år har betydelse för elevers resultat och hur väl de når målen (Anderson, 1995, ss. 204-206).

Dahllöf formulerade under 1990-talets andra hälft en teori som visar på hur undervisning i skolan ramar in av flertalet faktorer, så som juridiska styrdokument, lektionsinnehåll, gruppstorlek och tid etc. Denna teori kallas ramfaktorteori och ser alltså hur olika ramfaktorer påverkar resultatet av undervisningen (Lindblad, Linde, & Naeslund, 1999, s. 93). All undervisning i skolan sker inom vissa rådande ramar, innanför vilka inlärningsprocessen äger rum. Ramarna ger eller begränsar möjligheter att nå viss verkan med undervisningen (Lundgren, 1999, s. 36). Sedan ramfaktorteoris uppkomst har den kommit att innefatta mer än de ursprungliga juridiska, administrativa och fysiska ramarna för att numer inkludera även ramar som traditioner, exempelvis om vad som är brukligt att säga och göra i en klassrumssituation, samt den sociala sammansättningen av elevgruppen (Lindblad, Linde, & Naeslund, 1999, s. 94).

Den här studien hanterar tidsfördelningen till undervisning som en parameter som påverkar pedagogers förutsättningar för undervisningsprocessen. Tidsfördelningen påverkar således elevers kunskaper och måluppfyllelse varför tiden här hanteras som en ramfaktor. Ramfaktorteori begränsas av att teorin endast kan visa på att de olika ramfaktorerna påverkar resultatet men inte hur eller i vilken utsträckning (Lindblad, Linde, & Naeslund, 1999, s. 100). En annan betydande begränsning inom ramfaktorteori är att pedagogernas roll marginaliseras eftersom teorin inte tar upp möjligheten att olika lärare kan undervisa olika inom samma ramar (Lindblad, Linde, & Naeslund, 1999, s. 102). I vårt fall tar inte ramfaktorteori hänsyn till att olika lärare kan använda sig av den tilldelade tiden på olika sätt och med olika undervisningsmetoder och därmed uppnå olika elevresultat. För att ta denna kritik i beaktning kommer användningen av ramfaktorteori i den här studien begränsas till att

ses som en förklaringsmodell som visar på att tid kan ses som en ramfaktor för lärares arbete och elevers kunskapsresultat.

Att tid är av betydelse som förutsättning för lärares arbete och undervisning samt för elevers lärande har också visats av Ingrid Westlund. Enligt henne har tiden stor betydelse både i skolan och i dagens samhälle. En stor del av skolans verksamhet och struktur är uppbyggd kring ett strikt förhållande till tiden som reglerande faktor. Westlund diskuterar i sin avhandling *Elevernas tid och skolans tid* (1998) hur tiden utgör en ramfaktor inte bara för strukturen utan också för pedagogiska avväganden och innehållsfrågor. Hon beskriver utifrån sin studie av tid i skolan hur den pedagogiska innehållsfrågan kunde komma på tal först efter att de fasta tiderna lagts fast på de skolor hon studerade (Westlund, 1998, s. 50). Hon formulerar det som att "Det är inte uppgiften som styr tiden, det är tiden som styr uppgiften" (Westlund, 1998, s. 131). Förutsättningen att tiden och dess fördelade omfattning till ett visst ämne eller en viss lektion präglar lärarens och elevernas verksamhet, ligger till grund för och motiverar denna studie. Därmed inte sagt att mer tid nödvändigtvis betyder bättre resultat.

3.1.1 Timplanens och schemans betydelse för undervisningstiden

Enligt Utbildningsdepartementet finns det ett statusvärde i tidsfördelningen till ämnen. De hävdar att "det har funnits ett starkt symbolvärde i en uppgradering respektive en nedgradering av antalet timmar i den nationella timplanen" (Utbildningsdepartementet, 1999, s. 7). Det gör vår studie av lokala timplaner från huvudmännen intressant, för att se hur de och de berörda skolorna förhåller sig till den nationella timplanen.

Under början av 2000-talet gjordes ett försök med att slopa den nationella timplanen, och därmed den garanterade undervisningstiden. Försöket var geografiskt utspritt över Sverige och omfattade ungefär en femtedel av landets grundskolor. Skolorna fick då avreglera både den nationella timplanen och huvudmannens lokala timplan under försöksperioden på fem år (Rönnerberg, 2007, s. 2). Målet var att skolor skulle bli mer flexibla och på så sätt ge elever en bättre förberedelse inför arbetslivet. I slutbetänkandet nämns det att "timplanen är en dålig garant för att eleverna faktiskt lär sig, vilket gör den till ett ineffektivt styrmedel" (SOU, 2005:101, s. 41). Det står även att avvecklingen av timplanerna gör att skolorna lägger mer energi på att bearbeta och gå igenom kursplanerna, vilket man menar leder till ett mer målfokuserat lärande (SOU, 2005:101, ss. 41-42).

I en avhandling av Fredrik Alm (2010) visar han på hur tiden används i skolan och hur scheman läggs när skolan inte behöver förhålla sig till en nationell eller lokal timplan. Efter avvecklingen av timplanen ligger kontrollen över hur tiden används och fördelas under grundskolans nio år mer lokalt. Inflytandet över vad som skall schemaläggas eller inte ligger då på enskilda skolors pedagogiska personal (Alm, 2010, s. 29).

Eriksson & Jedemark (2004) har studerat hur skolans likvärdighet påverkas om timplanerna slopas eftersom det inte längre finns någon garanti för att eleverna erbjuds ett visst antal undervisningstimmar i de olika ämnena. Förutom att se hur verksamheten i grundskolans senare del förändras efter slopandet av timplan har de även undersökt hur borttagandet av timplanen medverkar till att lärarnas tolkning av sitt uppdrag förändras (Eriksson & Jedemark, 2004). Rönnerberg (2010) har i sin omfattande studie jämfört elevers resultat och drar därefter slutsatsen att det inte finns några belegg för att skolor utan timplaner ger bättre elevresultat och måluppfyllelse än skolor som följer timplaner (Rönnerberg, 2007, s. 232).

Sammantaget säger det här oss att timplanen med sin tidsfördelning har ett signalvärde av vilka ämnen som är mer eller mindre viktiga. Men det säger oss också att det finns andra aspekter än den absoluta tidstilldelningen som påverkar resultaten. Dessa andra aspekter lämnas dock helt därhän i denna studie. Vi tittar inte alls på tidens betydelse för resultaten då det är mer komplext. Fokus ligger istället helt och hållet på hur tiden faktiskt fördelas och varför.

När det kommer till schemalaggingen på skolan menar Alm (2010) att rektorns inflytande över schemat är begränsat då det ska tas hänsyn till många andra faktorer och aktörer. Exempel som Alm nämner är bussbolag, arbetstidsavtal och lokalbegränsningar (Alm, 2010, s. 26). I vår studie får schemaansvariga på skolor möjlighet att lyfta faktorer som just dessa och andra avväganden som påverkar tidsfördelningen. Vilka dessa faktorer är och deras betydelse jämte mer pedagogiska avväganden är intressant för att förstå under vilka förutsättningar tid fördelas av huvudmän och rektorer.

3.2 Fördelning av undervisningstid i svensk skola

3.2.1 Reglering av tiden

Den undervisningstid som svenska elever har rätt till under sin grundskoletid regleras i den nationella timplanen, vilken reglerar att elever som utbildas i den svenska grundskolan har rätt att få minst 6785 undervisningstimmar under hela grundskoletiden. Det regleras i skollagen (SFS, 2010:800). Det är viktigt att komma ihåg att detta är minsta mängden tid som skall erbjudas, huvudmannen eller rektor kan besluta om att utvidga undervisningstiden i enskilda ämnen. I den nationella timplanen finns bestämmelser om hur den totala undervisningstiden ska fördelas mellan de olika ämnena. Däremot reglerar timplanen inte hur fördelningen ser ut över årskurser eller stadier i grundskolan. När det gäller de samhällsorienterande ämnena geografi, historia, religion och samhällskunskap är undervisningstiden inte fördelad över de olika ämnena utan endast till de fyra SO-ämnena som helhet. SO-ämnena skall totalt ägnas minst 885 timmar undervisningstid under grundskolans nio år (SFS, 2010:800).

Hur fördelningen av undervisningstiden görs över årskurserna är sedan upp till varje huvudman att besluta om. Enligt skolförordningens kapitel 9 § 4, ska det göras efter förslag från rektor (SFS, 2011:185). Representanter för Skolverket menar att huvudmannen även har ansvar för att fatta beslut om hur den garanterade undervisningstiden ska fördelas mellan de fyra ämnen som ingår i SO-gruppen (Skolverket, 2014) även om inte detta direkt går att läsa i förordningen. Eftersom samtliga dessa fyra ämnen har egen kursplan med centralt innehåll som ska bearbetas och kunskapskrav som skall bedömas kräver samtliga fyra ämnen en andel av den gemensamma tiden. Vilken tid som tilldelas respektive ämne och hur detta går till får konsekvenser för lärarnas arbete och kan i förlängningen påverka elevernas möjligheter att ta till sig kunskaper och uppfylla kraven inom respektive ämne. Timplanen kan också frångås av skolorna. Upp till 600 timmar totalt under hela grundskolan eller 20 % av tiden från ett enskilt ämne kan tas till det som kallas Skolans Val. Denna tid får dock inte tas från ämnena svenska, svenska som andraspråk, matematik eller engelska ifall det gör att den totala undervisningstiden för dessa ämnen understiger den tid som regleras i den nationella timplanen. Det faktum att huvudmän och rektorer kan fördela tiden olika öppnar för att elever på olika skolor hos olika huvudmän ges olika förutsättningar att nå målen. Det riskerar likvärdigheten i undervisningen men innebär också en risk med förlorad undervisningstid om en elev byter skola. Vad som då avgör hur tid fördelas och varför det görs olika, blir intressant att förstå.

3.2.2 Faktisk fördelning av tiden

Under hösten 2011 gjorde Skolverket en kartläggning av den planerade undervisningstiden baserad på material insamlat från 4 165 skolor. Dessa utgjorde 90 procent av de skolor som var verksamma vid tiden för insamlingen. Kartläggningen visar att den totala undervisningstiden skiljer sig marginellt från den nationella timplanen. Dock visar den att den undervisningstid som ägnas åt SO-ämnena, mer än för andra ämnen understiger den reglerade tiden i den nationella timplanen (Skolverket, 2013). Skolverkets kartläggning visar även på hur ämnens undervisningstid är förlagd över olika årskurser och där går att se att SO-blocket ägnas dubbelt så mycket tid i grundskolans senare år som i tidigare år. 119 timmar i årskurs 9 mot 60 timmar i årskurs 1 (Skolverket, 2013, s. 27). Hur mycket tid ägnas egentligen då åt de fyra SO-ämnena?

Vid utformandet av den nya läroplan som infördes 2011 (Skolverket, 2011), gjordes ett omfattande arbete för att Skolverket skulle kunna formulera antaganden om hur mycket undervisningstid som ägnades åt olika ämnen, däribland respektive av de fyra SO-ämnena. Framtagandet av dessa antaganden var ett uppdrag från regeringen och skulle komma att ligga till grund för konstruktionen av kunskapskraven i den nya läroplanen. Skolverket fann under arbetet att det dels saknades uppföljning och statistik på hur huvudmän och skolor fördelade tid till olika ämnen, dels saknades tidigare forskning och kunskap om detsamma. Därför gjordes ett omfattande arbete med att samla in material från landets huvudmän och skolor som visade hur mycket undervisningstid som ägnades åt varje ämne. Vid insamlingen uppmärksammades stora svårigheter med att få in uppgifter från skolor om hur undervisningstiden fördelades mellan de fyra SO-ämnena då tiden från skolledningens håll ofta bara fördelades till SO-blocket som helhet (Skolverket, 2009).

Det saknas alltså kunskap om hur mycket tid som ägnas åt respektive ämne inom SO-blocket och om vilka principer och omständigheter som ligger till grund för denna fördelning. Rektorn har till uppgift att dels komma med förslag till tidsfördelning till huvudmannen för framtagandet av lokal timplan, dels att fördela huvudmannens beslutade undervisningstid i scheman för den egna skolan. Det gör rektor till en central gestalt och beslutsfattare för hur fördelningen av undervisningstid ska komma att se ut.

Precis som Sjöberg och Westlund (2005) skriver så är inte den fördelade tiden, det vill säga den schemalagda undervisningstiden, synonym med den faktiska tiden eleverna får. Schemabrytande aktiviteter och helgdagar gör att den reella undervisningstiden kan avvika från den planerade. Sjöberg och Westlund menar dock att den tilldelade tiden ändå har betydelse för elevernas lärande (Sjöberg & Westlund, 2005).

Hur rektorer resonerar och vilka faktorer som ligger till grund för deras beslut om tidsutdelning får stora konsekvenser för hur mycket undervisningstid som tilldelas olika ämnen och dess lärare. Att ha trettio eller sextio minuter i veckan till sitt förfogande för att undervisa i sitt ämne får stora konsekvenser på lärarens pedagogiska förutsättningar.

Den totala undervisningstiden för SO-blocket är fastlagd för hela grundskolan och den lokala timplanen ska reglera mängden undervisningstid som ska erbjudas i ämnena på högstadiet. Det gör att så länge huvudmannen eller rektor inte beslutar om att utvidga undervisningstiden så kommer tilldelningen av tid till ett SO-ämne oundvikligen att påverka övriga tre ämnen. Om ett ämne ska få mer tid kommer övriga ämnen troligtvis att få mindre. Mängden tid som ägnas ett ämne är uttryck för ett antal faktorer som påverkar rektors beslutsfattande vid förslag till timplan och schemaläggning. Sådana faktorer kan till exempel vara lagar och

regler, organisatoriska förutsättningar, pedagogiska överväganden och undermedvetna värderingar om ämnens relevans och komplexitet. Hur tid fördelas mellan ämnen kan därför vara ett uttryck för värderingar om och avväganden mellan olika ämnens relevans och betydelse.

3.3 Geografiämnet

Om den för SO-blocket reglerade undervisningstiden, fördelas mellan de fyra SO-ämnena baserat på värderingar om ämnenas relevans tror vi att detta kan slå mot ämnet geografi. Geografiämnet har en relativt kort bakgrund som skolämne i den svenska skolan och har kommit och gått som undervisningsämne. Detta kan tänkas resultera i att ämnet har en lägre status än andra ämnen och/eller får mindre tid (Nilsson, 2009, ss. 83-88). Det har även rapporterats om att geografi har låg status som skolämne internationellt (Prütz, 2007, s. 7) vilket också kan resultera i att det tilldelas mindre tid till fördel för övriga SO-ämnena.

Prütz skriver att geografi som ett syntesämne mellan vetenskap om både samhälle och natur och dess samverkan, har haft svårt att finna sin plats i skolan. Idag är det ett ämne inom SO-blocket men betraktas av SO-lärare som det svåraste och tråkigaste ämnet att undervisa om (Prütz, 2007, s. 5). Jankell och Dessen (2010) ser möjligheter i geografiämnets tvärvetenskaplighet och menar att ämnet är gjort för att integreras med andra ämnen (Jankell & Dessen, 2010, s. 141). Om lärare tycker att det är ett svårt ämne de gärna undviker kan detta resultera i att ämnet får mindre tid vid skolans fördelning. Sammantaget kan detta tänkas resultera i att geografiämnet på andra grunder än pedagogiska får mindre tid än övriga SO-ämnena vilket kan få långtgående konsekvenser för både lärares arbete och elevers lärande. Den här studien tittar därför särskilt på fördelningen av tid mellan de fyra SO-ämnena i timplaner och scheman och visar på vilka grunder den här fördelningen görs. Den tittar också särskilt på huruvida outtalade uppfattningar om SO-ämnena i allmänhet och geografiämnet i synnerhet kan utgöra en faktor för hur tid fördelas till och mellan ämnena.

4 Metod och tillvägagångssätt

Studien är genomförd med olika metoder och ansatser för att i största möjliga utsträckning uppnå syftet och besvara frågeställningarna för studien. Genom att kombinera en kvantitativ innehållsanalys av befintliga dokument som timplaner och scheman, med att göra kvalitativa intervjuer får vi en bra bild av hur fördelningen av tid till och mellan SO-ämnena ser ut, och varför.

Studien har ett delat syfte. Den dels klargör och beskriver på vilka grunder tid fördelas till och mellan SO-ämnena i grundskolans senare år. Dels beskriver den hur den planerade undervisningstiden faktiskt fördelas. Dessa olika syften uppnås på olika sätt och studeras följaktligen bäst med olika metoder. Genom att samla in och analysera scheman får vi en bild av hur tiden fördelas till SO-blocket och dess ämnen. Innehållsanalysen följs upp av kvalitativa intervjuer med ett urval av rektorer på de skolor vi fått scheman från. Dessa intervjuer fördjupar och nyanserar bilden av vilka avväganden, mål och faktorer som ligger till grund för rektorers beslut om fördelning av undervisningstid.

De metoder och tillvägagångssätt som använts för studien beskrivs i följande stycken mer ingående. Inledningsvis beskrivs den geografiska avgränsningen. Sedan följer en mer ingående beskrivning av hur vi gått tillväga vid insamlande och analys av timplaner och scheman. Därefter redovisas hur vi gått till väga vid genomförande och analys av intervjuerna. Sist beskrivs de etiska överväganden som gjorts.

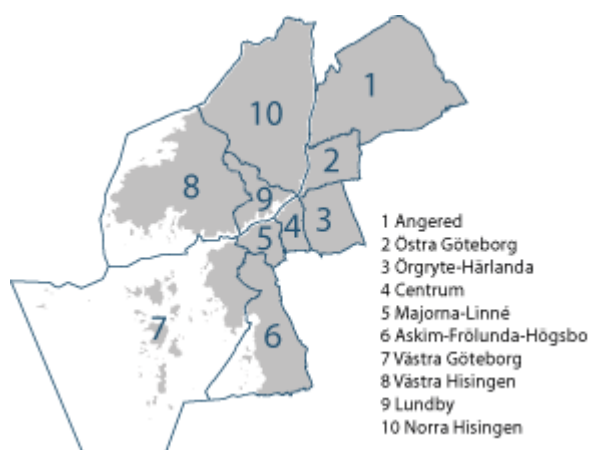
4.1 Avgränsning

Det område vi studerar handlar också om något filosofiskt mycket intressant, nämligen tid och hur människor (i det här fallet rektorer) förhåller sig till den. Sett på det sättet skulle den här studien kunnat växa och sträcka sig åt ett flertal olika håll. Vi har dock valt att begränsa oss, både utifrån de förutsättningar vi har men också för att koncentrera oss på att faktiskt finna vad som konkret styr den tilldelning av undervisningstid som görs till och mellan SO-ämnena. Vi har därför till exempel inte tittat på hur lärare och elever upplever mängden tid eller hur mycket de tycker att de åstadkommer under en viss tid förvaltat på ett visst sätt. Vi har heller inte tittat på hur elevers resultat eller lärares sätt att se på sitt jobb påverkas av att få mer eller mindre tid till ett ämne. Över huvud taget har vi avstått från att försöka ta reda på eller uttala oss om vilken betydelse som tiden faktiskt spelar för elever och lärare i termer av konsekvenser av det ena eller det andra. Samtliga ovanstående aspekter och forskningsuppslag hade varit intressanta i sammanhanget, men de hade för att ges en rättvis behandling krävt en avsevärt mycket större studie.

4.2 Geografisk avgränsning

Det område vi valt att studera är Göteborgs kommun även kallat Göteborgs Stad, eftersom Göteborgs Stad är uppdelad i tio politiska och administrativa enheter i form av stadsdelsnämnder. Stadsdelsnämnderna ansvarar bland annat för skola och är huvudmän för de kommunala skolor som finns inom deras område (Göteborgs Stad, 2014). Stadsdelarna är intressanta eftersom det är huvudmannen som beslutar om hur den i lag reglerade garanterade undervisningstiden skall fördelas mellan årskurserna på skolorna inom huvudmannens område.

Figur 1: Göteborgs Stads stadsdelar (Göteborgs Stad, 2014)

I Göteborgs Stad finns tio huvudmän som kan resonera kring och hantera dessa beslut olika. På kartan i figur 1 syns uppdelningen i stadsdelsnämnder och deras geografiska utbredning för att ge en förståelse av de olika stadsdelarnas geografiska förutsättningar.

4.3 Kvantitativ innehållsanalys av timplaner och scheman

För att ta reda på hur huvudmännen inom Göteborgs Stad fördelar tiden till SO-blocket och dess ämnen kontaktades samtliga stadsdelsnämnder med önskan om att få ta del av deras lokala gemensamma timplan i digitalt format. Vi fick ta del av samtliga stadsdelsnämnders timplan. För att få svar på frågan om förekomsten av schemalagd tid till SO-ämnena genomfördes sedan en kvantitativ innehållsanalys av de lokala timplaner och scheman som vi fått ta del av (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wägnerud, 2012, s. 197).

Analysen genomfördes genom att en av oss studerade ett schema i taget och räknade antal minuter som schemalagts för SO eller ämnena historia, religion, samhällskunskap och geografi. Den andre registrerade antalet minuter för varje klass i varje skola vi fått scheman från. Efter att samtliga beräkningar gjorts genomfördes en reliabilitetstest då samtliga scheman kontrollräknades. Mycket få avvikelser tyder på att analysen har en god reliabilitet (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wägnerud, 2012, s. 207). Eftersom analyserna av timplaner och scheman bitvis innehåller för få analysenheter kan inga generaliserbara slutsatser dras. Däremot kan det ge en fingervisning om hur fördelningen till och mellan SO-ämnena ser ut (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wägnerud, 2012).

Fem av de timplaner vi tagit del av reglerar tiden för respektive SO-ämne, dessa har vi valt att kalla ämnesvisa timplaner. Övriga fem timplaner reglerar tiden för blocket som helhet, dessa har vi kallat blockvisa timplaner. Uträkning av hur mycket tid som i snitt fördelats till varje ämne är baserad på de ämnesvisa timplanerna medan den snittid som totalt läggs på SO-blocket är baserad på samtliga timplaner. För att inte luras av extremvärden har även medianvärdet beräknats (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wägnerud, 2012, ss. 353-354). I en del timplaner har olika mängd tid förlagts på olika årskurser, i dessa fall har en snittid för samtliga tre årskurser beräknats. Vissa timplaner har beräknat tiden i timmar per läsår, i dessa fall har tiden räknats om till att redovisa antal minuter per vecka. För dessa beräkningar har vi utgått från att läsårets längd är 32,5 veckor, vilket är uppgifter från rektorer och kommuntjänstemän (Stadsdelstjänsteman, 2014).

Vi har begärt scheman från 44 av Göteborgs Stads kommunala grundskolor som omfattar årskurs 7-9. Urvalet utgör samtliga kommunala grundskolor i kommunen förutom ytterligare tre kommunala skolor som omfattar årskurs 7-9. Dessa har inte fått någon förfrågan om schema då de har särskild inriktning mot elever med neuropsykiatriska diagnoser eller är internatskolor. Analysen är baserad på 238 scheman från 24 skolor med årskurs 7-9, vilket ger en svarsfrekvens på 55 %. En del av dessa scheman har funnits publicerade digitalt och har inte skickats av skolan själv. Ett schema är från förra läsåret men under intervju med den berörda rektorn konstateras att dessa scheman är representativa även för detta år.

Från fem skolor har vi fått scheman med helt eller delvis ämnesvis uppdelning. Två av dessa skolor har ämnesvis uppdelning i vissa klasser och blockvis uppdelning i andra klasser. Här har de ämnesvisa klassernas scheman räknats som ämnesvisa och vice versa. Några skolor har ämnena schemalagda två plus två, dessa har klassats som blockvisa då det inte går att utläsa hur mycket tid som ägnas åt varje ämne. Fördelning av tiden i snitt för varje skola och ämne är beräknad på samtliga klasser vi fått schema för, vilket ska vara alla klasser på skolan. Andelen tid för respektive ämne är beräknat på den totala snitttiden för samtliga ämnesvisa scheman.

4.4 Kvalitativa intervjuer

Efter att i studiens inledningskede ha genomfört insamling och analys av lokala timplaner och scheman hade vi en översiktlig bild av intressanta mönster och oregelbundenheter i hur tid fördelas till och mellan SO-ämnena. Baserat på schemaanalysen kontaktades de skolor som skickat scheman vid den tidpunkt då förfrågan om intervju skickades, och ombads delta i en intervju.

Totalt kontaktades sjutton av de skolor vi fått scheman från. Intervjuer bokades in löpande med de rektorer, biträdande rektorer samt i ett fall schemaläggare som hörde av sig och visade intresse för att delta. Totalt genomfördes sju intervjuer med representanter för fem av tio stadsdelar. Urvalet för intervjuerna blev således delvis strategiskt, delvis praktiskt. De som inbjöds att delta valdes ut på grundval av att vi visste hur deras tidsfördelning i schemat såg ut och att vi hade en etablerad kontakt. Samtliga rektorer som inte lämnade svar angående intervjuförfrågan påmindes, dock begränsades antalet påminnelser av antalet rektorer som redan hade bokats in för intervju. Bland de som fick förfrågan fick sedan bortfallet stå för urvalet.

Samtliga intervjuer har spelats in och därefter transkriberats. Vid en av intervjuerna gick inte inspelningen igång varför den inte har kunnat analyseras på samma sätt. Intervjuanalyserna baseras därför på sex intervjuer.

För att analysera och bearbeta våra data från intervjuerna med rektorerna har vi använt oss av en tematisk analysmetod. Det här är en analysmetod som, i enlighet med Braun & Clark (Braun & Clarke, 2013), lämpar sig för att analysera data från intervjuer. De nämner även att analysmetoden är lämplig att använda i undersökningar där datamaterialet är begränsat, vilket vi anser att vårt material är då vi hade sex inspelade intervjuer att tillgå.

En tematisk analysmetod används för att rensa ut data som inte är relevant för den aktuella frågeställningen och lyfta fram grupperingar, så kallade teman, där data grupperas efter liknande innehåll (Braun & Clarke, 2006, s. 80). Genom att göra denna tematisering blir det tydligt vilka teman som går att se i respondenternas svar och därmed vilka faktorer som ligger

till grund för åsikterna. För oss är målet alltså att se vilka faktorer angående tidsfördelning respondenterna lyfter samt vilka uppfattningar som ligger till grund för denna fördelning.

Efter att intervjuerna hade genomförts och transkriberats gjordes alltså analysen av materialet. I *Using thematic analysis in psychology* (Braun & Clarke, 2006, s. 87) skriver författarna att analysprocessen kan delas upp i sex faser:

1. Bekanta sig med materialet – läs igenom de transkriberade intervjuerna ett flertal gånger
2. Kodning – lyft fram de data i materialet som är relevanta för forskningsfrågan
3. Sök teman – använd det kodade materialet för att se om det finns liknelser mellan dem, gruppera dem under teman
4. Granska temana – se över om temana och det kodade materialet stämmer överens med innehållet i de hela intervjuerna
5. Definiera och namnge temana – hitta det specifika med varje tema och namnge informativt
6. Skriv rapporten – Utgå från temana och forskningsfrågorna för att göra den slutliga analysen samt författa rapporten

Vår analys av de kvalitativa intervjuerna följde denna modell då vi var för sig läste igenom transkriberingarna och kodade olika uttalanden efter hand. Uttalanden som berör faktorer om tidsfördelning kodades för att sedan delas upp i teman. Efter att ha jämfört våra respektive tematiseringar fann vi att de till stora delar sammanföll och ett gemensamt system av grupper och undergrupper kunde identifieras. Utifrån grupperna har ett antal teman av faktorer, baserat på gruppernas kvalitativa innehåll, formats, definieras och givits namn.

4.5 Etiska överväganden

I uppsatsen har samtliga deltagande stadsdelar, skolor och rektorer hållits anonyma i redovisningen av resultaten, i enlighet med forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, 2002, s. 12). Timplaner och scheman är offentliga handlingar då de upprättats inom huvudmannens respektive skolans myndighetsutövning. Då enskilda stadsdelars och skolors agerande inte är av intresse för studiens samlade resultat utan fokus ligger på att ge en bild av tidsfördelningen, har dessa ändå anonymiserats i redovisningen.

Samtliga som tillfrågats om att bidra med information till studien (personer som kontaktats på stadsdelar och berörda skolor samt de intervjuade rektorerna) har informerats om studiens övergripande syfte. Även detta har gjorts enligt informationskravet i vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer (Vetenskapsrådet, 2002, s. 7).

5 Resultatredovisning

Under rubriken *Metod och tillvägagångssätt* presenterades de olika metoder som har använts för att behandla studiens delade syfte. För en tydlig struktur redovisas nu resultatet efter följande disposition, efter det inledande stycke om hur respondenterna ser på blockvisa respektive ämnesvisa scheman följer rubriken *Vad som påverkar tidsfördelningen*. Där presenteras de faktorer som påverkar tidsfördelningen strukturerade efter de kategorier vi funnit. Därefter följer *Tidsfördelning* där analysen av de tillhandahållna timplanerna och schemana redovisas, samt om och hur tidsfördelningen följs upp.

5.1 Block- eller ämnesvisa timplaner och scheman

Under studien har vi funnit att den stora majoriteten av skolor som deltagit har haft SO-ämnena schemalagda i block. De har alltså bara SO utlagt på schemat och tiden som tilldelats har lagts ut som en samlad mängd tid för samtliga fyra ämnen. Ett fåtal skolor har helt eller delvis schemalagt SO-ämnena separat och därmed fördelat hur mycket undervisningstid som skall ägnas åt vart och ett av ämnena. Något som kommer presenteras under rubriken *Tidsfördelning* är att de skolor som har separerad läsning av SO-ämnena har tilldelat mer tid till dessa än de skolor som har blockläsning. Det är inte långsökt att tro att just de olika sätten att schemalägga SO-undervisningen får konsekvenser för tidsfördelningen. Därför lyfter vi här fram de faktorer och mål som respondenterna beskriver för att fördela eller inte fördela tiden mellan ämnena samt hur det påverkar tidsfördelningen.

De flesta av de skolor som schemalagt SO-ämnena som block och alltså bara har SO på schemat har också bara en lärare som undervisar hela blocket i varje klass. Det gör att den läraren själv kan planera och lägga upp sin undervisning i ämnena som hen vill. Klassen kan till exempel läsa alla ämnen integrerat parallellt med varandra eller läsa ett ämne i taget. Det gör att respondenten ibland pratar om blockvis schemaläggning och förutsätter att det innebär en lärare som undervisar samtliga ämnen.

Blockläsning, menar flera respondenter, betyder större frihet för lärarna och en större tillit till deras professionalitet så de själva får reglera undervisningstiden inom de rådande ramarna. Detta är ett mål då det förväntas ge bättre resultat och arbetsmiljöför elever och lärare. Lärarna kan då välja att arbeta med enskilda ämnen termins- eller periodvis, vilket en respondent menar gör det lättare att anpassa tidsfördelningen till valda undervisningsmetoder och hjälpmedel. Lärare som blockläser uppges dock ha sämre koll på hur mycket tid som läggs på varje ämne än den lärare har som har ett ämnesvist schema och därmed menar en respondent att det inte går att garantera elevernas undervisningstid. En respondent uttrycker tydligt att det är viktigare att ha mer fokus på elevers måluppfyllnad än på undervisningstid.

De fördelar som nämns med att ha det ämnesvist är att lärare blir mer strukturerade då de har ett ämnesvist reglerande schema vilket ger mindre utrymme för godtycklighet i den faktiska fördelningen av undervisningstiden. De respondenter som själva arbetar vid skolor med ämnesvist läsning av SO anser att traditionen att schemalägga SO i block antagligen väger tungt för de skolor som gör det. Att vissa stadsdelar fördelar tid till SO som block och inte ämnesvist tros vara en gammal kvarleva som hör ihop med den äldre läroplanen (lpo94).

5.2 Vad som påverkar tidsfördelningen

Under intervjuerna är särskilt en av respondenterna tydlig med att det är ett stort uppdrag att lägga schema på en skola då det behövs en sammanvägning av faktorer som elevernas arbetstid, lärares behörighet och avtal samt huvudmannens timplan. Hen menar att även tankar om vilken organisation och vilka pedagogiska förutsättningar man vill skapa genom schemalaggningen väger in. Respondenten nämner samtliga de faktorer vi funnit. Hur dessa faktorer påverkar tidsfördelning utvecklas i följande stycken, strukturerat efter de teman av faktorer vi fått fram.

5.2.1 Den lokala timplanen

Den lokala timplanen reglerar hur mycket tid som skall ägnas åt varje ämne i varje årskurs på skolorna inom den beslutande huvudmannens område. Som sådan har den viss påverkan på hur tiden fördelas. Hur den tas fram och hur rektorer och skolor förhåller sig till den blir därför relevant och intressant för på vilka grunder tidsfördelningen sker.

Den sammanslagning av stadsdelar som ägde rum i Göteborg år 2011 resulterade i att de lokala timplanerna revideras. Respondenterna uppger att de deltagit i arbetet i varierande men generellt ganska liten utsträckning. Deltagande i arbetsgrupper eller att ha lämnat synpunkter på färdiga förslag nämns som konkreta insatser. Någon vet inte hur processen gått till och på det hela taget är respondenterna överrens om att rektorernas inflytande över gällande lokal timplan är begränsat.

De faktorer som präglar schemana präglar också i viss utsträckning timplanerna. Skolornas tjänstefördelning är ett sådant exempel. Det är eftersträvänsvärt att ha en jämn tidsfördelning i de olika ämnena över årskurserna då det underlättar när lärare flyttar med klasser upp i årskurserna. En faktisk faktor som flera respondenter menar ligger till grund för timplanen är ämnenas centrala innehåll och hur mycket tid lärarna utifrån det anser sig behöva för att nå målen. En respondent, som själv inte har varit medverkande i arbetet med framtagande av timplanen, tror att man i diskussionen också sett till elevers betyg och prestationer för att uppskatta om tidsfördelningen är tillräcklig.

Under intervjuerna framgår att skolor och rektorers förhållande till timplanen har stor betydelse för hur undervisningstiden fördelas. Flera av de medverkande i intervjuerna resonerar kring hur timplanen skapar förutsättningar för att till exempel arbeta mer ämnesintegrerat. Respondenterna ser olika på hur timplanen bör vara utformad och vilka konsekvenser det får men genomgående är att den lokala timplanen och hur skolan förhåller sig till den har stor betydelse för hur tiden faktiskt fördelas. Exempelvis har det viss betydelse om timplanen reglerar SO-ämnen ämnes- eller blockvis, om den följs upp och om man själv lägger schemat ämnes- eller blockvis som följd. En respondent uttrycker också att hen schemalägger enligt en viss prioriteringsordning som går ut på att eleverna i första hand ska uppnå den garanterade undervisningstid i varje ämne som regleras i timplanen. Där har timplanen stor betydelse för vilken mängd tid som tilldelas.

Samtliga av respondenterna lyfter fram att det råder en viss frihet hos skolorna gentemot huvudmannens timplan. Här hänvisas bland annat till möjligheten att ta undervisningstid för Skolans Val. En respondent menar att det framför allt är de teoretiska ämnena som blir av med tid till förmån för praktiska profilmännen. Sådana här möjligheter att göra egna justeringar framställs som viktigt då den lokala timplanens tidsfördelning av några ses som problematisk. Det framställs både som godtycklig och som illa anpassad till lokala behov. Friheten gentemot

timplanen är dock inte helt oproblematiske. Ett par av respondenterna diskuterar hur friheten riskerar likvärdigheten mellan skolor och stadsdelar. Det nämns i ett par av intervjuerna också att även om timplanen skall ses som ett golv för mängden planerad undervisningstid så fungerar den i praktiken som ett tak.

5.2.2 Lärarberoende faktorer

Under denna rubrik beskrivs hur lärarna på olika sätt utgör förutsättningar då de påverkar och påverkas av tidsfördelningen och som sådana utgör faktorer.

Lärares behörighet är en faktor som nämndes vid samtliga intervjuer och i flera fall nämns tillgången till behöriga lärare som en central faktor för hur mycket tid som kan fördelas till och mellan SO-ämnena. Flera av respondenterna menar att om det inte finns någon behörig lärare i ett ämne på en skola så riskerar det ämnet att tilldelas mindre tid. Behörigheten har också stor betydelse för huruvida ämnena schemaläggs i block eller ämnesvis vars betydelse för tidsfördelningen har diskuterats tidigare. En av respondenterna lyfter också att när tiden inte är fördelad mellan SO-ämnena så öppnar det för värderingar vid fördelning av lärarens tid och att obehöriga lärare då fördelar mindre tid till de ämnen de inte är behöriga i. Obehöriga lärare gör också att eleverna upplever ämnet som svårare. En respondent menar att detta ger en negativ spiral då elevernas svårigheter gör det svårare för läraren att undervisa varför denna kanske lägger ännu mindre tid på ämnet.

Under intervjuerna säger flera av respondenterna att tjänstefördelningen är en viktig faktor vid schemaläggning och därmed också för tidsfördelningen då denna görs i samband med schemaläggningen. Hur lärares tjänster ser ut, exempelvis om de har lediga dagar eller undervisningsbefriande uppdrag kan ge vissa begränsningar. Maximalt fyllda tjänster gör att det är svårt att införa stora förändringar i schemat och fördelningen av tid. Det medför att en utökning av undervisningstiden skulle innebära ett behov av flera tjänster, vilket det inte finns ekonomi för. Samtidigt menar en respondent att det är av större betydelse att lärare använder den befintliga undervisningstiden på ett bättre och effektivare sätt än att utöka undervisningstiden. Jämna tjänstefördelningar över åren gör att också tiden till olika ämnen fördelas relativt lika över tid.

Även lärarnas arbetssituation diskuteras. En respondent menar att det är viktigt att lärarna får schemalagd tid att samarbeta och diskutera sin verksamhet med varandra, både för sin egen skull och för att hen menar att det blir bättre undervisning av det. Det kan alltså vara värt att ta undervisningstid för att låta lärarna samarbeta, på så sätt blir även detta en faktor som präglar tidsfördelningen.

På flera av skolorna har ämneslärarna varit delaktiga i den lokala tidsfördelningen då de tillsammans med rektorn diskuterar om hur tiden ska fördelas. På en skola nämner respondenten att hen tillsammans med ämneslärarna har arbetat fram hur det centrala innehållet ska fördelas över årskurserna. Här, menar respondenten, tar man hänsyn till lärares erfarenheter angående tidsfördelning när det gäller ämnesinnehåll och mål.

Ur lärarens perspektiv verkar alltså detta med tiden och dess fördelning vara av största vikt. Samtliga respondenter resonerar utförligt om olika schematekniska åtgärder och avväganden och vad dessa leder till, ofta för lärarens arbete. Hur schemat utformas uppges få stora konsekvenser för läraren. Om SO-ämnena är utlagda som block ställer det höga krav på läraren som måste ha god kursplanekännedom och förmåga att arbeta ämnesövergripande. Läraren får frihet med ett blockvis schema vilket också innebär stort ansvar för elevernas

lärande i kanske fyra ämnen. Det ställer höga krav på att läraren inte missar något centralt innehåll.

5.2.3 Elev- och lärandefokuserade faktorer

Under denna rubrik redovisas faktorer relaterade till elevers situation i skolan. Under flera intervjuer nämns att elevperspektivet är ytterst viktigt vid schemaläggning samt att elevers behov är en viktig faktor; elevers och elevgruppers resultat är exempel på en faktor som vägs in i tidsfördelningen. Flertalet av respondenterna nämner att elever redan idag spenderar mycket tid i skolan, vilket gör att det inte är aktuellt att utöka deras undervisningstid. Flera respondenter pratar om vikten av att avlasta eleverna och försöka underlätta deras arbete. Detta diskuteras som ett mål i sig men får också antas vara ett delmål för att förbättra förutsättningarna för elevernas lärande. Det finns dock i dessa uttalanden också mål som att eleverna ska ha en god arbetsmiljö och trivas i skolan. Återkommande är att det är tufft att vara elev idag och vill på olika sätt underlätta elevernas tillvaro.

En av respondenterna pratar om att det övergripande målet för verksamheten är att eleverna ska nå målen och få goda resultat. Detta får anses vara ett uttalat mål för flera av respondenterna trots att man istället pratar om sådant som är mer praktiskt och relaterat till schemaläggning och tidsfördelning. En respondent säger att förändringar i schema och tidsfördelning kan vara aktuella om det visar sig att något/några skolämnen skapar mer bekymmer hos eleverna än andra. Då kan åtgärder vara en omfördelning i undervisningstiden och/eller att det schemaläggs mer sammanhållen tid till det problematiska skolämnet.

Sammantaget framkommer att det långsiktiga målet här är att man vill att eleverna ska få bättre förutsättningar att ta till sig innehållet i undervisningen och att lärarna ska få bättre förutsättningar att undervisa effektivt. Analysen av hur detta uppnås leder dock till olika slutsatser.

Då en respondent uttrycker att det är att uppfylla elevernas garanterade undervisningstid som är första prioritet vid schemaläggning, visar det på att läroplanen, kursplanerna och andra styrdokument har en direkt inverkan på hur tid fördelas då det centrala innehållet påverkar hur mycket tid som anses behövas. Exempelvis argumenterar en respondent att geografiämnet får mindre schemalagd tid under årskurserna 7-9, jämfört med de andra SO-ämnena, då det enligt kursplanen är mindre kunskapsstoff som ska behandlas i geografin än i de övriga SO-ämnena. Under en annan intervju nämns det att det är svårt att hinna med det centrala innehållet efter att den nya läroplanen infördes 2011, då den har ett större ämnesinnehåll som ska behandlas. De snäva tidsramarna kräver att det skapas en helhet och samarbete mellan det som är gemensamt för alla SO-ämnena. En annan respondent menar att tidsfördelningen är tillräcklig för SO-ämnenas kursinnehåll.

5.2.4 Uppfattningar om betydelsen av tid som faktor

I flera av de resonemang som förs under intervjuerna ligger olika uppfattningar i botten och präglar respondenternas svar och ställningstaganden när de fördelar tid till och mellan SO-ämnena. Vi har i våra svar sökt efter dessa uttalade antaganden och förgivettaganden som präglar rektorers och schemaläggares beslut vid fördelning av tid.

En uppfattning som tydligt framträder genom samtliga intervjuer är att tid och mängd tid har och ges stor betydelse, att döma av hur mycken möda som ägnas åt dessa frågor. En respondent menar att det finns en risk att man blir timplanefixerad och att det finns andra

aspekter som har större betydelse för elevernas lärande än just mängden tid. Samtidigt ger densamme tiden viss betydelse då hen ger uttryck för dilemmat mellan att timplanen ger en viktig rättssäkerhet för eleverna samtidigt som den kan göra att man blir mer fixerad vid tiden än vad som är positivt eller produktivt.

Vilken betydelse tid väntas ha för lärandet är tydligt på skolan som valt att förlänga läsåret och utvidga tiden som ägnas åt vissa ämnen. Man hoppas där att den förlängda tiden skall bidra till att kompensera för elevernas språksvaghet. Samma respondent resonerar om att det är viktigt för dem att som skolledning veta att eleverna får sin garanterade undervisningstid säkrad. Tiden är för den här respondenten en central faktor som förutsättning för elevernas lärande och hen leder den skola som satsat extra tid på två av SO-ämnena i år. Att säkra och om möjligt utöka undervisningstiden, är för den här respondenten ett mål för att hjälpa eleverna att nå målen. Den här uppfattningen om att mer tid skall gynna lärandet uttrycks också på nationellt plan när matematik i den nationella timplanen ges mer tid för att höja resultaten.

De flesta som deltar i våra intervjuer uttrycker att frågor som rör tid och schemaläggning är en stor och viktig del i deras arbete. Samtidigt anas en motstridig uppfattning i det faktum att det i princip saknas uppföljning från både huvudmän och skolledare av hur tiden faktiskt fördelas i undervisningen. I skolor där man har lärare som undervisar hela klasser i samtliga SO-ämnena har man lämnat stor frihet och ansvar åt lärarna. Detta har diskuterats tidigare.

5.2.5 Uppfattningar om SO-ämnena som faktor

Respondenterna förmedlar inte i någon större utsträckning några särskilda uppfattningar om SO-ämnena gentemot andra ämnen. En rektor menar att SO har för lite tid och att mer skulle behövas för att öva och befästa förmågor som är centrala just i SO. Någon annan menar att om något ämne skulle få mer tid så skulle inte SO-ämnena vara högst prioriterade. Flera menar också att tiden för eleverna är en faktor man måste ta hänsyn till eftersom arbetsbelastningen redan är hög.

Respondenterna uttrycker inga entydiga uppfattningar om SO-ämnenas status och värde som kan förklara hur tiden fördelas till och mellan ämnena. Någon menar att SO-ämnena har relativt låg status och att detta slår ut i tidstilldelningen i timplaner och scheman medan andra menar att det inte finns några sådana värderingar av ämnen. En respondent säger att de onekligen fått lägga ner den SO-profil de tidigare erbjudit eftersom den haft för få sökande. En annan säger att det inte finns någon särskild statuskillnad men att föräldrar till elever som får problem i till exempel matematik får mer stöd i samhällsdebatten för sina krav på skolan att sätta in åtgärder än om eleven inte lyckas i till exempel religion. På så sätt menar respondenten att utifrån kommande attityder och uppfattningar om olika ämnens värde ändå har viss inverkan på skolan. En respondent nämner också att det ligger en värdering i tidsfördelningen mellan SO-ämnena redan på högre nivå eftersom den nationella timplanen endast reglerar tiden i block.

Flertalet av respondenterna nämner att elever redan idag spenderar mycket tid i skolan, vilket gör att det inte är aktuellt att utöka deras undervisningstid. Detta är en faktor som präglar samtliga ämnen men särskilt SO-ämnena eftersom beslut om att lägga mer tid på ett av ämnena måste gå ut över de andra tre eftersom fyra ämnen samsas inom samma reglerade tidsrymd.

5.3 Tidsfördelning

5.3.1 Analys av timplaner och scheman

Samtliga timplaner vi analyserat reglerar den garanterade undervisningstiden för respektive årskurs, utom en som bara reglerat tiden per ämne och stadium (årskurs 7-9). Även om huvudmännen har en skyldighet att fördela undervisningstiden mellan SO-ämnena (Skolverket, 2014) visade det sig vid en granskning av de lokala timplanerna, att flera av Göteborgs stadsdelar har valt att inte reglera tiden mellan ämnena. Timplanerna visar dessutom stora skillnader i hur tiden fördelas mellan årskurserna, och i de ämnesvisa timplanerna syns stor variation i fördelning mellan ämnena.

Hälften (fem stycken) av stadsdelarna har en ämnesvis timplan som reglerar hur mycket tid som skall läggas på varje ämne medan hälften (fem stycken) har en blockvis timplan, detta illustreras i figur 2. Timplanerna visar att den tid som läggs på SO-ämnena under årskurs 7-9 varierar mellan 167 och 220 minuter i veckan. I snitt läggs 194 minuter i veckan på SO-blocket i helhet, då är även den totala tiden som läggs på ämnena i de ämnesvisa timplanerna inräknad.

I de fem lokala timplaner som reglerar tiden till hela SO-blocket är snitttiden som läggs på SO 187 minuter i veckan. Snittet för de ämnesvisa timplanerna är 202 minuter i veckan vilket gör en skillnad på i snitt en kvart i veckan.

Av de timplaner som reglerar tiden som skall läggas på respektive SO-ämne har två timplaner fördelat tiden jämnt över alla fyra ämnen medan tre timplaner har gjort en ojämn fördelning av tiden mellan ämnena. Samtliga dessa tre timplaner har fördelat mindre tid till geografiämnet, även religion och historia har fått mindre tid i en respektive timplan.

Tabell 1: Medelfördelning av tid mellan de fyra SO-ämnena i ämnesvisa lokala timplaner¹.

	Minuter/vecka	Andel av total tid i %
Geografi	45	22
Religion	52	26
Samhällskunskap	52	26
Historia	54	27

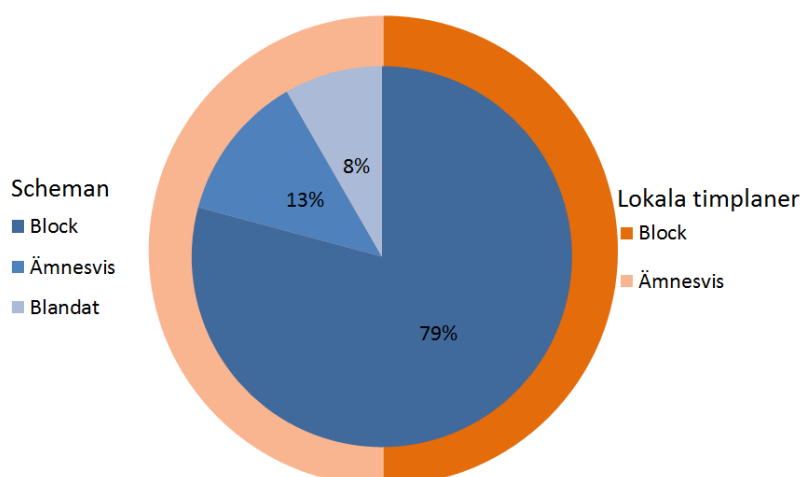
Eftersom de ämnesvisa timplanerna anger hur mycket tid som ska ägnas åt varje SO-ämne kan vi på dessa räkna ut också hur tiden i snitt fördelas mellan ämnena, vilket visas i tabell 1.

Vi ser här att fördelningen är relativt jämn mellan de fyra ämnena, men att geografi är det ämne som får mindre tid än övriga tre ämnen.

Förutom fördelningen mellan block- och ämnesvisa timplaner visar diagrammet nedan (figur 2) hur fördelningen ser ut bland de scheman som analyserats. Av samtliga 24 skolor som skickat scheman har nitton skolor (79%) scheman där SO är lagt helt och hållet som block. Tre skolor (13%) har bara ämnesvisa scheman och två skolor (8%) har en del klasser där SO är schemalagt blockvis och en del klasser där det är ämnesvis. Samtliga de fem skolor som har någon grad av ämnesvisa scheman ligger i stadsdelar som har antagit ämnesvisa timplaner.

¹ Samtliga tabeller och figurer har utformats i enlighet med Johansson och Svedner (2010).

Figur 2: Fördelningen av blockvisa och ämnesvisa timplaner och scheman

Analysen av de ämnesvisa schemana är något missvisande eftersom den bygger på så få skolors scheman. En av dessa skolor har i årets scheman gjort en betydande större tilldelning av tid till två av SO-ämnena än vad timplanen kräver vilket ger stort utslag på samtliga siffror. Vi intervjuade den skolans biträdande rektor och fick då veta att det var något de haft möjlighet att göra på prov i år. Dock ger den extra tilldelningen av tiden stort utslag i siffrorna för ämnesvisa scheman. För att minska risken att denna skolans avvikande scheman och att andra speciella schemalösningar som görs på vissa skolor, påverkar vår tidsanalys har både medelvärde och medianvärde räknats ut.

Tabell 2: Fördelning av minuter/vecka på samtliga samt blockvisa respektive ämnesvisa scheman.

	Medelvärde minuter/vecka	Medianvärde minuter/vecka
Samtliga scheman	190	189
Blockvisa scheman	183	188
Ämnesvisa scheman	216	199

Den tid som läggs på SO-ämnena i schemana redovisas i tabell 2. I tabellen syns att det i de ämnesvisa schemana har lagts mer tid på SO-ämnena än i de blockvisa schemana, även då vi justerat för extremvärden i medianvärdena. Trots detta har samtliga skolor med ämnesvisa scheman utom en, fördelat mindre tid till SO-ämnena i sina scheman än vad deras respektive timplan föreskrivit. De ämnesvisa skolornas scheman visar också på en ojämn fördelning av tid som läggs på respektive ämne. Geografi är även här det ämne som ges minst mängd tid i veckan även när vi justerat för extremvärden.

Tiden fördelas alltså både i timplan och scheman på olika sätt, blockvis eller ämnesvis samt med olika fördelningar av tid till SO-blockets ämnen. Eftersom det i vår analys finns variation mellan tidsfördelningen i timplan och scheman, är det intressant att titta på om det sker någon uppföljning av tidsfördelningen och hur den i så fall ser ut.

5.3.2 Uppföljning av tidsfördelning

Den undervisningstid som faktiskt fördelas till olika ämnen bestäms dels av timplanen dels av schemat. Som vi har sett har skolorna en viss frihet mot timplanen både genom att de kan styra tiden inom de ramar som timplanen ställer upp men också genom att de kan ta upp till

20% av tiden från timplanens ämnen för Skolans Val. Majoriteten av skolorna lägger i sina scheman ut undervisningstid på SO-blocket som helhet och låter lärarna själva fördela tiden mellan de fyra ämnena. I flera fall är det en och samma lärare som undervisar hela SO-blocket och hen har då fria händer att själv lägga upp sin undervisning och planering över året.

Flera av respondenterna uppger att deras huvudman inte har någon uppföljning av timplanen eller hur den garanterade undervisningstiden faktiskt erbjuds eleverna. En av respondenterna menar att det inte behövs någon uppföljning eftersom timplanen är ett styrdokument som skall följas. Respondenten arbetar på en skola som har blockvisa scheman i en stadsdel som har en ämnesvis timplan, men menar att huvudmannen inte har några åsikter om det. Huvudmannen är nöjd bara skolan följer timplanen årskursvis. Inte heller skolledningarna uttrycker något större behov av att följa upp hur tiden sedan fördelas av lärarna till respektive ämne. Flera av respondenterna hänvisar här till att man litar på lärarnas professionalitet.

En av de vi pratar med som arbetar på en skola där man har endast ämnesvisa scheman och mer än en lärare i SO-ämnena, har viss uppföljning av tidsfördelningen. Genom att lärarna delar med sig av sina planeringar till både kollegor och skolledning har man insyn i hur tiden fördelas. En respondent pratar om att betygen och de nationella proven fungerar som uppföljning på lärarens undervisning och en annan att de årligen rapporterar till statistiska centralbyrån (SCB) hur mycket tid de ägnar åt olika ämnen.

Flera av respondenterna pratar dock om möjliga negativa konsekvenser av detta att det inte finns någon uppföljning. Exempel som lyfts är elever som byter skola, vilket i flera stadsdelar är relativt vanligt. Vid överlämnandet av eleven saknas uppföljning av hur mycket undervisningstid eleven fått i olika ämnen vilket kan resultera i att elever missar ganska mycket tid. Även införandet av ny timplan från huvudmannens sida kan enligt en respondent innebära att elever missar tid. Även schemabrytande aktiviteter tas upp som något som stjälar tid från undervisningen och som det inte finns marginal för i den tidsfördelning som är gjord i och med schemat. Det gör också att lärare som undervisar hela SO-blocket inte har full kontroll över tidsfördelningen mellan ämnena i sin undervisning, eftersom tid tas från SO och inte från ett specifikt ämne. Flera av respondenterna lyfter också ämnesövergripande arbete som något mycket positivt men som också gör det svårt att veta hur mycket tid som faktiskt ägnas åt respektive ämne.

6 Diskussion och slutsatser

Något som stod klart för oss under intervjuerna med rektorer och andra tjänstemän på skolorna är att tiden spelar en mycket central roll på högstadieskolor. Precis som Westlund (1998) skriver så menar de intervjuade i vårt arbete att tid är en ramfaktor som ger olika förutsättningar till ämnen och uppgifter i skolan. På det här sättet går det att visa på att schemat är centralt för verksamheten på högstadiet. Schemat styr inte bara den tid som elever får undervisning i klassrummet utan även vilka ämnen de ska läsa när och hur mycket tid dessa ämnen får. Schemat styr även den tid som lärare ska lägga på undervisning och därigenom hur många lärartjänster som kan behövas på skolan.

I intervjuerna framkom också flera anknytande faktorer och förutsättningar som mer eller mindre indirekt påverkar tidsfördelning i och med att de praktiskt spelar in i schemaläggningen. En av dessa faktorer är om stadsdelsnämnder och skolor väljer att fördela tiden till SO som block eller ämnesvis. Även om det kan påverka tidsfördelningen har dessa faktorer i stort sett utelämnats då vi har begränsat oss till de faktorer vi sett som direkt påverkande på tidsfördelningen. I de sammanhang vi har lyft detta så är det för att visa på i vilken utsträckning stadsdelsnämnder och rektorer har valt att inte fördela tiden mellan ämnena samt på vilka grunder.

För att tydligt redovisa de slutsatser och diskussioner som uppnåtts genom arbetet besvaras nedan de frågeställningar systematiskt i samma följd som de presenterats under rubriken *Syfte och problemformulering*. Därefter diskuteras resultaten och dess konsekvenser allmänt.

6.1 Besvarande av frågeställningar

6.1.1 Fråga 1: Hur ser fördelningen av undervisningstid ut till och mellan SO-ämnena geografi, historia, religion och samhällskunskap?

Resultaten visar att i de allra flesta scheman och i hälften av timplanerna görs ingen fördelning alls av undervisningstiden. Tiden är istället fördelad som i den nationella timplanen, till SO-ämnena som block. Detta skapar svårigheter att besvara frågan om den tolkas som Hur mycket tid. Eftersom frågan är formulerad som "Hur ser fördelningen ut..." så kan vi dock kort besvara denna med att det ofta saknas fördelning.

I analysen av timplaner visade det sig att det är stor skillnad i tidstilldelningen till SO-ämnena. Det går att avläsa att i snitt en kvart mer i veckan tilldelas i de timplaner där SO ligger ämnesvis i jämförelse med de blockvisa timplanerna. Även i schemana varierar det hur mycket tid som tilldelas till SO-ämnena och hur. Beräkningarna på de ämnesvisa schemana visar också att de sällan kommer upp till den undervisningstid som deras respektive timplan fördelar.

Här går det att diskutera vad det är som gör att tiden i de ämnesvisa schemana inte uppnår huvudmannens beslutade tilldelning. En anledning som vi har lyft är att skolorna har möjlighet att plocka upp till 20 % av ämnens tid för att använda den tiden till Skolans Val.

Hälften av timplanerna och nästan 80% av schemana har inte alls fördelat tiden mellan SO-ämnena utan helt lämnat detta till undervisande lärare. På de skolor med blockvisa scheman där en lärare undervisar samtliga fyra ämnen, vilket är de flesta, har alltså varken skolledning eller huvudman någon aning om hur mycket undervisningstid eleverna faktiskt får i respektive

SO-ämne..Eftersom så pass många av de undersökta skolorna har valt att schemalägga SO-ämnena i block är det svårt för oss att säga hur den faktiska tidsfördelningen ser ut mellan historia, samhällskunskap, religion och geografi. Det vi kan säga är att analysen av både scheman och timplaner visar på att geografi är det ämne inom det samhällsorienterande blocket som får minst tid tilldelat. Svårigheten med att se hur tidsfördelningen mellan ämnena ser ut är samma svårigheter som Skolverket mötte under sin kartläggning inför Lgr11 (2009). Vår studie ger dock en fingervisning om tendenser i fördelningen av tid mellan ämnena.

Att den planerade SO-undervisningen i regel ligger under timplanernas reglerade undervisningstid är något som stöds av resultatet i Skolverkets kartläggning (2013). Den visade att den undervisningstid som ägnas åt SO-ämnena understiger den mängd som är reglerat i den nationella timplanen.

6.1.2 Fråga 1a: Vilka faktorer påverkar den här fördelningen?

Det är flera faktorer som spelar in i hur tiden fördelas mellan SO-ämnena. Under intervjuerna framkommer främst lärar- och elevanknutna faktorer som viktigast. Under de läraranknutna finner vi faktorer som tillgången till behöriga lärare och hur deras olika ämneskombinationer ser ut samt hur fyllda lärartjänsterna är. Om lärare har uppfyllt den undervisningstid som ligger i deras tjänst kan det vara svårt att göra stora förändringar i tidsfördelningen. När det gäller de elevanknutna faktorerna handlar det främst om vikten av att elever får tid och förutsättningar att nå målen och att de har en god arbetsmiljö. Här dras olika slutsatser om hur detta bäst uppnås

Omfattningen av ämnens centrala innehåll är en faktor som påverkar hur tidsfördelningen mellan ämnena ser ut. Här förklarar en respondent att exempelvis geografiämnet har mindre stoff som ska behandlas i relation till de andra samhällsorienterande ämnena vilket leder till att geografi tilldelas mindre tid i schemat och timplanen. Det är också svårt för oss att se om även geografins eventuella lägre status och lärares inställning om att ämnet är svårt att undervisa om (Prütz, 2007) är faktorer som vägs in i tidsfördelningen. Det är möjligt att geografiämnets tvärvetenskapliga egenskaper gör att geografiämnet integreras i andra ämnen och därmed inte tilldelas lika mycket egen lektionstid.

När vi har diskuterat utökad undervisningstid med de medverkande i arbetet har samtliga sagt att det är svårt att utöka den nuvarande undervisningstiden då det skulle ge eleverna en allt för stor arbetsbörda. Samtidigt är det ett hinder att lärarnas tjänster är fyllda. Intervjuerna visar även på att skolors strama ekonomi är en problematik när det gäller att ge elever mer tid i skolan eftersom utökad undervisningstid skulle leda till dyrare personalkostnader då det antagligen kan behövas fler lärartjänster.

Förutom faktorerna om lärares tjänstevillkor och elevperspektiv lyfter Alm (2010) i sin avhandling att rektorns inflytande på schemat begränsas av lokaltillgång och utomstående aktörer som exempelvis bussbolag. Det här stärks av intervjupersonerna som även nämner skolors och huvudmäns invanda handlingsmönster som påverkande faktorer.

Respondenterna uttrycker och speglar också den uppfattning som finns om att mer tid leder till mer lärande och kunskap, åtminstone till en viss gräns. Det ges dock också motstridiga uttryck för att mer tid inte nödvändigtvis ska "do the trick" utan att det handlar mer om hur tiden används. Det finns också uppfattningar om att mer tid till och med kan vara ogynnsamt för lärandet om det leder till att eleverna spenderar mer tid i skolan än de redan gör. Det anses

resultera i en allt för tuff situation för eleverna vilket varken skulle gynna deras kunskapsutveckling eller sociala situation.

De flesta respondenter har bara haft begränsad delaktighet i framtagandet av timplanen och kan därför inte sägas ha haft särskilt stor inverkan på de fördelningar av tid som har gjorts där. Kanske är det ett skäl till att skolor med ämnesvisa scheman som ligger i stadsdelar med ämnesvisa timplaner, sällan når upp till den mängd reglerad undervisningstid som föreskrivs i timplanen. Eftersom det saknas förankring i verkligheten och vad som är rimligt. Respondenterna ger inte uttryck för några entydiga uppfattningar om SO-ämnena som kan förklara tidsfördelningen till och mellan ämnena, varken i timplan eller scheman. De uppfattningar vi funnit uttryck för är snarare präglade av all tidsfördelning och schemaläggningen i stort snarare än att vara avgörande för just SO-ämnenas tid. Vid tidsfördelningen till och mellan SO-ämnen är det snarare komplexa avväganden och prioriteringar mellan andra faktorer som styr, vilka redovisats tidigare.

Däremot kan bristen på uppföljning vara ett uttryck för en bakomliggande uppfattning om styrning av skolan och hur den bör gå till. De respondenter vi pratat med uppger i princip samstämmigt att man inte gör någon uppföljning av hur tiden fördelas, varken från huvudmannens eller skolledningens sida. Tillsammans med vetskapen om hur stor möda och tankeverksamhet som läggs ner på att fördela tiden för bästa tänkbara önskade resultat så framstår det som något paradoxalt att sedan helt avstå från att följa upp huruvida det blir som man avsett. Om tiden och dess fördelning är så viktig för lärandet så är det en märklig brist på uppföljning. Kanske är detta ett uttryck för att rektor och lärare ändå antas veta bäst och om de gör annorlunda mot vad timplanen föreskriver så ser man mellan fingrarna med det. På det hela taget verkar det här finnas en uppfattning om att skolan egentligen styr sig bäst själv. Dessutom har varje skola frihet gentemot timplanen och får ta upp till 600 timmar och max 20% från varje ämne för det som kallas Skolans Val. Med dessa relativt stora möjligheter att förlägga tiden annorlunda än vad timplanen föreskriver försvinner kanske behovet och intresset av att följa upp om timplanen efterlevs.

6.1.3 Fråga 1b: Vilka mål ligger till grund för den fördelning som görs?

Under intervjuerna nämndes sällan vilka långsiktiga mål man hade med verksamheten, kanske för att detta anses vara så självklart att det inte behöver nämnas. Vilka dessa mål är, är dock intressanta för att förstå vilka prioriteringar och ställningstaganden som präglar fördelningen av tid.

Det är tydligt att det finns flera syften som ligger bakom den tidsfördelning som sker. Det huvudsakliga och långsiktiga syftet får sägas vara att eleverna ska uppfylla kunskapskraven i ämnena och att skolan ska ge eleverna de bästa förutsättningar till att lyckas. Till dessa förutsättningar går det att räkna in elevernas arbetstider. För även om undervisningstid är kopplat till elevernas resultat (Anderson, 1995) så är det inte möjligt att utöka elevens dagliga tid i skolan då deras arbetsbörda skulle bli så stor att det anses kontraproduktivt.

Vilka målen med en viss tidsfördelning är, är intressant för att förstå vilka prioriteringar och ställningstaganden som präglar fördelningen av tid. Vilka konsekvenserna blir säger också något om vad som händer när man gör på olika sätt. Konsekvenserna kan vara önskade eller oönskade men spelar oavsett roll då de skapar erfarenheter och kan komma att fungera som påverkande faktorer vid framtagande av framtida timplaner och scheman. Här kan också diskuteras vilka mål som önskas uppnås med att inte göra någon fördelning av tiden, alltså att som majoriteten av skolorna lägga ut tiden i block. Att ge lärarna stor frihet och visa tillit till

deras kompetens uppges som viktiga mål. Men flera menar också att ämnesöverskridande arbete gynnas av blockläsning och möjlighet för elever och lärare att lägga upp arbetet mer fritt. På det stora hela är det åter igen elev- och lärarberoende faktorer som väger tungt.

6.1.4 Fråga 2: Hur påverkar rektor den lokala timplanen och i vilken utsträckning påverkar den sedan skolans fördelning av tid.

Det är förvånansvärt många av de medverkande som inte vet hur framtagandet av timplan har gått till eller som valt att stå utanför processen. Anledningar till att inte medverka har varit att det är så många rektorer som är inblandade att det inte är möjligt att alla ska vara med och ventilera sina åsikter eller att beslutet om den nuvarande timplanen har skett innan den aktuella rektorn tillträtt för skolan.

Det sker ingen tidsuppföljning på varken skolan eller huvudmannanivå. Att det inte sker någon uppföljning av den schemalagda tidsfördelningen kan hänga ihop med att rektorerna inte är insatta i processen med timplanen. Det är uppseendeväckande att det inte sker någon uppföljning av hur tiden fördelas mellan de olika ämnena och att eleverna uppnår den garanterade undervisningstiden. Det finns en paradox i att rektorer pratar om vikten med tidsfördelning men att den sedan inte följs upp.

På fler skolor mötte vi ett kritiskt ställningstagande till timplanen då den ansågs orealistiskt i och med att den delvis grundas på tjänstemäns godtycklighet samt att timplanen kan anses som begränsande när det kommer till lokala anpassningar. En anledning till timplanens bristande legitimitet bland skolorna kan även vara att de inblandade rektorerna inte känner att de har haft ett tillfredsställande inflytande när det gäller framtagandet av förslag och beslut om timplanen. Därför kan det ses som en nödvändighet att skolorna kan frånga den beslutade undervisningstiden för att använda en del av tiden till Skolans Val. Om den möjligheten inte hade funnits är det möjligt att rektorer hade ställt sig än mer kritiska till huvudmannens timplan.

Något som var påtagligt i skolorna som besöktes var att timplanen snarare användes som ett tak för undervisningstid i stället för det golv som det är avsett för. I och med att det inte finns någon uppföljning hos vare sig skolor eller huvudmän om hur mycket den faktiska undervisningstiden blir för elever efter att bortfall som helgdagar och schemabrytande aktiviteter har räknats bort, är det svårt att säga hur det här påverkar elevernas möjligheter att uppnå kunskapskraven. Detta bekräftar Sjöberg och Westlund (2005) som i sin studie lyft att den schemalagda undervisningstiden inte nödvändigtvis är synonym med den faktiska undervisningstiden.

6.2 Betydelsen av våra resultat

Att i scheman och timplaner lägga ut tiden för SO-ämnena i block innebär i praktiken att inte fördela tiden. Resultatet av denna studie visar att detta sammanfaller med att mindre tid ägnas åt SO-ämnena. Frågan är vilket som kommer först. Läggs mindre tid ut på SO-ämnena för att det är lätt att glömma bort att det är fyra ämnen som skall rymmas inom den där tiden? Eller lägger man ut tiden i block för att maskera hur mycket tid som läggs på varje ämne? Det är en fråga vi inte har lyckats få besvarad. Men troligtvis ligger svaret någonstans mittemellan.

En av respondenterna menar att det ligger ett signalvärde uppifrån i det faktum att timplanen bara reglerar tiden som block och inte per ämne. Om vart och ett av ämnena hade setts som centralt hade troligtvis tiden för vart och ett av ämnena också reglerats. Även om rektorerna

inte ger något entydigt uttryck för uppfattningar om att SO-ämnena skulle vara mindre viktiga än andra ämnen, så är de ändå under inflytande av den reglering, eller brist på densamma som styr mängden undervisningstid till SO-ämnena. Uppfattningar om SO-ämnena som mindre viktiga än andra ämnen finns då ändå närvarande om än från högre ort.

Inför studien trodde vi att geografiämnet skulle vara mer utsatt än övriga ämnen och vi väntade oss finna att detta skulle bli lidande av att tiden inte var reglerad. Vi har bara delvis fått våra misstankar bekräftade. Ett fåtal skolor reglerar tiden per ämne vilket gör det svårt för oss att se hur mycket tid som faktiskt ägnas åt geografiämnet. I de ämnesvisa scheman där man gjort en ojämn fördelning av tiden mellan ämnena, är det dock geografi som får minst mängd tid. Detta kan av intervjuerna att döma bero på att det saknas behöriga lärare i ämnet och att det centrala innehållet i kursplan anses som mindre omfattande än för övriga ämnen. Vår uppfattning är att det inte är så, snarare tvärtom. I geografiundervisning ingår också att göra exkursioner vilket är särskilt krävande av både förberedelse- och undervisningstid. Det har i tidigare forskning visats att lärare tycker att geografiämnet är svårt och i intervjuerna framkom att eleverna också tycker att ämnet är svårare om de har en obehörig lärare. Det låter rimligt. Konsekvensen blir att både elever och lärare tycker att ämnet är svårt, vilket kan förväntas ytterligare förstärka båda grupperns svårigheter med ämnet. Det är inte långsökt att tro att lärare då lägger mindre tid på ämnet och eleverna tycker att ämnet är ännu svårare och tråkigt. Det ger färre intresserade av geografiämnet och på sikt färre som vill studera till geografilärare. Således bildas en ond cirkel. Även om resultaten i den här studien är svaga med tanke på det begränsade antalet analysenheter är det risk att detta är tecken på en mer allmän tendens. I så fall kräver detta mer och större utredningar.

6.3 Diskussion om tillvägagångssättet

Vi har gjort bedömningen att vårt val av metod möjliggör att vi kan besvara våra frågeställningar. Dock ska det nämnas att det finns svagheter med vårt tillvägagångssätt som gör att resultatet från studien har begränsningar i tillförlitlighet. Metodens svagheter kan framförallt benämnas som riskmoment med analys av dokument samt urvalsmässiga svårigheter.

Då stor del av resultatet bygger på en analys av scheman och timplaner är resultatet beroende av att avläsning, analys och sammanställning av dokumenten har skett på ett tillförlitligt sätt. För att göra dokumenten jämförbara med varandra har vissa omräkningar av tidsenheter gjorts. Eventuella felräkningar och feltolkningar av schemana påverkar givetvis den senare analysen. Mängden som bearbetades samt variationen i utseendet kan ha bidragit till feltolkningar och felavläsningar av undervisningstiden. För att minimera risken för fel har kontrollräkning gjorts av samtliga scheman vilket ger analysens resultat god reliabilitet.

I den här studien används elevers scheman som underlag för att ta reda på hur mycket undervisningstid som erbjuds elever i ett visst ämne. En svaghet i materialet är att schemabrytande aktiviteter och andra mer eller mindre planerade avsteg från schemat inte inkluderas i analysen. Alltså behöver inte den planerade undervisningstiden överensstämma med den faktiska undervisningstiden eleverna får. För att få reda på om schemana är representativa för hur undervisningstiden ser ut för årskurserna 7-9 har frågan lyftas under intervjuerna, under vilka respondenterna har bekräftat att schemana ger en god bild av hur det brukar ser ut över åren. Schemat antas här därför vara bästa tillgängliga material för att räkna på mängd undervisningstid som erbjuds eleverna. Helgdagar och schemabrytande aktiviteter

är faktorer vi inte haft möjlighet att ta hänsyn till i denna studie vilket också får ses som en oundviklig svaghet.

Förutom de nämnda riskfaktorerna som påverkar analysen av de dokument vi har haft till förfogande har även urvalsmässiga begränsningar påverkat studien. I urvalsprocessen har arbetet begränsats till de dokument vi tillhandahållits genom kontakt med stadsdelar och skolor och därmed faller skolor som väljer att inte skicka sina scheman automatiskt bort. De rektorer som har valt att inte ställa upp alternativt inte svarat på kontaktförsöken får räknas som bortfall. De rektorer som har valt att delta kan vara de som lägger stor vikt på tidsfördelning och schemaläggning och kan tänkas resonera annorlunda än de som valt att inte ställa upp. Det här är en svaghet i studien som har varit svår att kringgå.

Under analysen av intervjustavaren uppmärksammades vi på att det ligger en viss tolkningsvariation i begreppen som används. Exempelvis har vissa intervjustavare visat på att deltagarna tolkar in att det är samma lärare som undervisar i samtliga SO-ämnena om det är schemalagt som block medan det innebär olika undervisande lärare i ämnesvis läsning. Genom att tydligare definiera begreppen block- och ämnesvist arbetssätt hade vi bättre eliminerat risken för variationer i tolkningar. Det är även möjligt att intervjustavaren har varierat på grund av att respondenterna har haft olika roller i verksamheterna, exempelvis kan kanske en biträdande rektor ha mer tid till pedagogiskt tänkande och planering än en rektor, vilket påverkar deras svar.

6.4 Förslag på vidare forskning

Under arbetets gång har vi haft svårigheter med att hitta adekvat forskning som gjorts inom området tid kopplat till undervisning. Vi har stött på flera tillfällen där man antagit att hur mycket undervisningstid som läggs på ett ämne är kopplat till elevernas resultat och måluppfyllelse. Dock upplever vi att det finns en brist på aktuell vetenskaplig forskning inom området. Här ser vi stora möjligheter till utvecklande studier.

Även forskning om hur tid fördelas och på vilka grunder utifrån den nationella timplanen, lyser med sin frånvaro. Detta bekräftas i Skolverkets kartläggning (Skolverket, 2009) då man fann att tidigare forskning och kunskap om fördelning av tid saknades. Den här studien och dess resultat har visat att vidare forskning behövs om hur mycket tid som fördelas, på vilka grunder och vad det får för konsekvenser för elever och lärare.

Den här studien har koncentrerat sig på att fråga rektorer och schemaläggare om hur de tänker och prioriterar när de fördelar tid. En fortsatt forskning skulle behöva titta närmare på hur lärare och elever ser på den tid de får tilldelad och hur den påverkar deras arbete. Även deras upplevda möjligheter att påverka hur mycket tid de ägnar åt olika arbetsuppgifter och ämnen vore intressant att fördjupa sig närmare i.

Bristen på tidigare forskning har gjort den här studien ganska övergripande, den har börjat teckna en bild av vad som präglar och formar tidsfördelningen till och mellan SO-ämnena. Det krävs ytterligare både närmare och större studier av hur tid fördelas och vilka effekter detta får på undervisning och lärande i svenska skolor.

7 Litteraturförteckning

Alm, F. (2010). *Uttryck på schemat och intryck i klassrummet - En studie av lektioner i skolor utan timplan (Doktorsavhandling, Linköping Studies in Behavioural Science No. 155)*. Linköping: Institutionen för Beteendevetenskap och lärande, Linköpings Universitet.

Anderson, L. (1995). Time, Allocated and Instructional. i *International Encyclopedia of Teaching & Teacher* (2 uppl., ss. 204-207).

Braun, V., & Clarke, V. (februari 2013). Teaching thematic analysis. *Psychologist*, 26 (2), ss. 120-123.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), ss. 77-101.

Eriksson, I., & Jedemark, M. (2004). Skolan utan timplan - Om lärares tolkning av uppdraget i en mål- och resultatstyrd skola. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy: E-tidskrift*, 2004:1 .

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wägnerud, L. (2012). *Metodpraktikan - Konsten att studera, samhälle, individ och marknad* (4 uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik.

Göteborgs Stad. (2014). *Stadsdelsnämnder*. Hämtat från www.goteborg.se:
http://goteborg.se/wps/portal/invanare/kommun-politik/kommunfakta/stadsdelsnamnder!/ut/p/b1/04_SjzS2NDQ3sTAxNdWPOI_KSyzLTE8syczPS8wB8aPM4gMMvQItNawDfzdLd0MPEO8A9z8vH38zcMMgAoigQoMcABHA0L6_Tzyc1P1c6NyLACvT9te/dl4/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQSEh/ den 31 mars 2014

Jankell, L., & Dessen, G. (2010). Geografiämnet idag och i framtiden - Gy2011 ur ett lärandeperspektiv. *Geografiska Notiser* (3), s. 139.

Johansson, B., & Svedner, P. O. (2010). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsföretaget AB.

Lindblad, S., Linde, G., & Naeslund, L. (1999). Ramfaktorteori och praktiskt förnuft. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 4 (1), ss. 93-109.

Lundgren, U. P. (1999). Ramfaktorteori och praktisk utbildningsplanering. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 4 (1), ss. 31-41.

Nilsson, M. (2009). Geografilärare. i B. Schüllerqvist, & C. Osbeck (Red.), *Ämnesdidaktiska insikter och strategier - Berättelser från gymnasielärare i samhällskunskap, geografi, historia och religionskunskap* (ss. 83-117). Karlstad: Karlstad University Press.

Prütz, C. (2007). *Geografi är omvärldsförståelse - Sju lärare i år 7-9 beskriver sina uppfattningar av skolgeografi som syntesämne (Magisteruppsats)*. Linköping: Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Rönnerberg, L. (2007). *Tid för reformering - Försöksverksamheten med slopad timplan i grundskolan (Doktorsavhandling, Statsvetenskapliga institutionens skriftserie, 2007:2)*. Umeå: Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

- SFS. (2011:185). Skolförordning. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS. (2010:800). Skollag Bilaga 1. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sjöberg, M., & Westlund, I. (2005). *Gränslösa tider och tidlösa gränser i skolans vardag*. Linköping: SkapandeVetande, Linköpings Universitet.
- Skolverket. (2013). *Att fånga undervisningstiden med målen i fokus*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Hämtat från <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan> den 20 maj 2014
- Skolverket. (19 mars och 2 april 2014). Personlig mailkontakt.
- Skolverket. (2009). *Redovisning av uppdrag om att utarbeta nya kursplaner och kunskapskrav för grundskolan och motsvarande skolformer m.m.* Stockholm: Skolverket.
- SOU. (2005:101). *Utan timplan - För målinriktat lärande (Slutbetänkande från Timplanedelegationen)*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Stadsdelstjänsteman. (den 3 april 2014). Personlig mailkontakt. Göteborg.
- Utbildningsdepartementet. (1999). *Utan timplan - med oförändrat uppdrag. (1999:1)* . Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer - inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtat från codex.vr.se: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> den 10 april 2014
- Westlund, I. (1998). *Elevernas tad och skolans tid: Elektronisk resurs*. Stockholm: Studentlitteratur.

8 Bilaga 1: Intervjuguide

Inledning

Berätta om oss själva, vår utbildning och studien.

Rektor, skolans och stadsdelens anonymitet. Vi är bara intresserade av hur det ser ut och vad som styr tilldelningen av tid, vill inte sätta dit eller hänga ut någon.

Vi spelar in intervjun om du inte har något emot det. Bara vi kommer att lyssna på materialet och skriva ut intervjun anonymt.

Du kan såklart avbryta intervjun och din delaktighet i vår studie när du vill.

Har du någon tid att passa efter det här?

Uppvärmningsfrågor

Hur länge har du arbetat som rektor och hur länge på den här skolan?

Har du arbetat som lärare tidigare, vilka ämnen, hur länge, var?

Har du arbetat i flera av Göteborgs stadsdelar och/eller skolor?

Hur stor del av din tid/tjänst lägger du på de här frågorna (schema och uppföljning av tidstilldelning).

Tema: Timplan

Huvudmannen antar en lokal timplan där den nationella timplanen specificerar undervisningstiden som ska läggas per stadium.

Hur går det till när huvudmannen bereder och beslutar om den lokala timplanen för din stadsdels skolor?

- Hur mycket direktiv ger huvudmannen tex för om det ska göras i block eller ämnesvis innan du gör ditt förslag?

- Vad är din roll i det?

- Hur tänker du när du lämnar förslag till huvudmannen, vilka avväganden gör du i ditt förslag (om rektor gör det)?

Hur upplever du resultatet, den beslutade timplanen, relaterat till dina egna önskemål?

Hur ser du på om timplanen reglerar SO-ämnena eller bara blocket? Fördelar och nackdelar?

Vad tror du att det är som gör att huvudmännens timplaner oftast reglerar tiden för SO-blocket som block?

Tema: Scheman

Är det du som lägger schemat på skolan?

Ni har ju SO schemalagt blockvis/ämnesvis, hur kommer det sig?

- Vad skulle få dig att slå ihop/splittra SO-blocket på schemat?

Vilka överväganden gör du när du ska lägga schemat, vad är det som påverkar schemalaggningsen av SO- ämnena?

(följdförfrågor: lärares önskemål, praktiska förutsättningar, elevers/klassers behov, ämnets natur och kursplan)

- Vad avgör fördelningen av tid mellan SO-ämnena?

- Varierar fördelningen av tid från år till år eller är det stabilt? (Kan vi anse förra årets scheman ge en bra bild av läget?)

Hur ser tillgången till behöriga lärare inom SO-ämnena ut på er skola?

Har ni någon uppföljning på hur mycket tid varje klass får i varje SO-ämne?

Skolspecifika frågor

(Frågor om ifall vi tolkat schemat rätt och hur man tänkt kring särskilda företeelser i schemat.)

Avslutande fråga

Upplever du att tidsfördelningen inom SO-ämnena kan betraktas som anpassad för det kunskapsstoff som skall behandlas enligt styrdokumentet?